

Василь КЛОК

ПЕРШІ ЛОКАЛЬНІ ОРГАНИ ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ НА ТЕРИТОРІЇ ГАЛИЧИНИ (осінь-зима 1918 р.)

Навесні 1918 р. перемога Сполучених Штатів Америки і Антанти у Першій світовій війні уже ні в кого не викликала сумніву. Болгарія капітулювала 29 вересня, а 4 жовтня уряди Німеччини та Австро-Угорщини звернулися до США з проханням про перемир'я на основі «14 пунктів» В. Вільсона. Такий розвиток подій активізував політичний рух у Галичині та на інших землях, де проживало польське населення. На початку жовтня 1918 р. побачила світ декларація польських послів І. Дашинського, С. Гломбінського і Т. Тертіля до австрійського парламенту. У ній містилася вимога відновити польську державу в межах 1772 р.¹ 7 жовтня 1918 р. Регентська рада у Варшаві видала «Маніфест до польського народу», в якому проголосила утворення незалежної Польської держави на всіх польських землях, створення міжпартійного уряду і проведення виборів до Законодавчого Сейму. Уже 15 жовтня польські депутати у віденському парламенті оголосили себе представниками незалежної Польщі².

Проте в середовищі галицьких польських політиків не всі підтримували ідею розриву з Австро-Угорщиною. Консерватори до останнього моменту сподівалися на утворення австро-польського державного союзу під скіпетром Габсбургів. Один з провідних краківських консерваторів В. Яновський так висловлювався з цього приводу: «Якщо ми будемо поводити себе холоднокровно, то австро-польське об'єднання буде реальніше, ніж будь-коли. Німці повинні пом'якшити свою позицію, а Австрія стати на шлях союзу з Польщею»³.

16 жовтня австрійська влада зробила останній крок для збереження цілісності імперії. У цей день імператор Карл I видав маніфест про

перетворення Австро-Угорщини на автономію народів, які її населяли. Проте оголошення маніфесту відбулося занадто пізно. На цей час національні еліти вже не погоджувалися на автономію. У жовтні 1918 р. сподівання поляків, українців, чехів, словаків, словенців та інших народів були уже суто національними, пов'язаними з побудовою самостійних держав⁴. 19 жовтня Чехословацька національна рада проголосила незалежність «Чехословацької області», 21 жовтня 1918 р. у Відні Національні збори висловилися за створення самостійної австро-німецької держави, 24 жовтня 1918 р. було проголошено південнослов'янську державу у Загребі. Фактично почався розпад Австро-Угорської імперії та утворення на її уламках національних держав.

У Галичині цей процес був ускладнений протистоянням українського і польського національних рухів у східній частині провінції та чесько-польськими суперечностями у Цешинській Сілезії. Як польські, так і українські політичні діячі вважали Галичину своїм «П'ємонтом», вбачаючи в ній головну роль у відбудові власних держав. Розпад Австро-Угорщини виявився каталізатором протистояння між двома національними рухами. 18 жовтня у Львові зібрались українські депутати обох палат австрійського парламенту та Крайових сеймів Галичини і Буковини, представники провідних українських політичних партій. На спільному засіданні було проголошено утворення Української національної ради (УНР) – представницького органу частини українського народу, що проживав на території австро-угорської монархії. Того ж дня була опублікована «Програма Української національної ради». Основною ідеєю цього документу було створення незалежної української держави, до якої мали б увійти Східна Галичина, Північна Буковина, Закарпаття. Восени у Цешинській Сілезії представницький орган чеського населення краю – Народні Вибор (Національний комітет) – вимагав приєднання цього регіону до Чехословаччини.

У той же час польські політики, які незалежно від своєї політичної орієнтації вважали Галичину невід'ємною частиною Польщі, розпочали процес створення польських органів влади в провінції. 19 жовтня виникла Польська рада Цешинського князівства на чолі зі священником Ю. Льондзінім (1863–1925)⁵. Вона проголосила приєднання Цешинської Сілезії до польської держави. У другій декаді жовтня до Західної

Галичини стали з'їжджатися польські депутати австрійського парламенту. 24 жовтня у Кракові відбулося їхнє спільне засідання, на якому було вирішено утворити польський орган влади, який би перейняв від Відня контроль над місцевою адміністрацією⁶. 28 жовтня польські політики зібралися на ще одну нараду. На ній було ухвалено резолюцію, яка стверджувала, що польські землі, які раніше перебували у складі Австро-Угорської монархії, відтепер належать польській державі⁷. Для урядування цих територій польські депутати вирішили створити Польську ліквідаційну комісію (ПЛК), яка б складалася з двадцяти трьох послів, обраних згідно з партійним принципом, серед них і одного представника Цешинської Сілезії⁸.

Під час наради виникли гострі дискусії щодо місця перебування ПЛК. Ендеки вимагали перенести комісію до Львова⁹. Натомість консерватори, які були членами австрійської Ради панів (А. Голуховський, Л. Білінський), закликали не поспішати з проголошенням ПЛК¹⁰. Ендеки, соціалісти, людовці та демократи здавна були їхніми політичними опонентами. Консерватори не були зацікавлені у створенні органу влади, який би не підлягав їхньому контролю. Швидше, вони хотіли, щоб функції та повноваження австрійської влади в Галичині перебрав на себе Крайовий віділ Галицького сейму, який цілковито перебував у їхніх руках. Не даремно, 30 жовтня 1918 р. представники виконавчого органу Галицького сейму звернулися з листом до Регентської ради. У ньому йшлося про те, що Крайовий віділ готовий передати владу в провінції уряду об'єднаної Польщі і стати представником його інтересів у Галичині¹¹.

Така перспектива не влаштувала інші польські партії в Галичині. Спільними зусиллями вони домагалися обмеження представництва консерваторів у ПЛК до двох осіб та їхньої відсутності в президії комісії. Противники консерваторів пояснювали це лояльністю останніх до монархії Габсбургів, що видавалося несумісним з повноправною участю у структурах влади відновленої Польщі.

28 жовтня ПЛК ухвалила рішення про свій переїзд до Львова на початку листопада 1918 р. Цей крок мав поставити австрійську владу та українських політиків перед доконаним фактом утворення польського органу влади. Галицькі польські політики вважали, що за таких

умов наміснику не лишиться нічого іншого, як передати в руки ПЛК контроль над місцевою адміністрацією, а українцям – визнати належність провінції до Польщі. Відкинувши право українського населення Східної Галичини на власну державність чи хоча б автономію, польські політики знівеливали можливість політичного компромісу між двома національними рухами, що, своєю чергою, спричинило польсько-українське збройне протистояння 1918-1919 рр.

Після довгих дискусій, 28 жовтня, члени ПЛК обрали тимчасову президію в складі В. Вітоса, І. Дашинського, Т. Тертіля. Наступного дня Комісія надіслала листа прем'єр-міністрові Австро-Угорщини Г. Ламашу. У ньому декларувалося, що відтепер Галичина належить Польській державі: «Всі польські землі, які перебували у складі Австро-Угорщини, відтепер належать Польській державі. Для цих земель створюється Ліквідаційна комісія, яка складається з двадцяти трьох польських послів до австрійського парламенту»¹². Місцем перебування ПЛК визначався Львів¹³. Для виконання цих завдань Ліквідаційна комісія просила австрійську владу делегувати їй свої повноваження в Галичині; 29 жовтня ПЛК надіслала листа з аналогічним змістом до австрійського намісника, графа К. Гуйна.

Подібні звернення до австрійської влади у той час були не випадковими. На кінець жовтня 1918 р. Відень не контролював ситуації в імперії і практично не мав засобів протидіяти сепаратистським заходам поляків. Польські політичні сили контролювали всю адміністрацію в Галичині, польське населення провінції вимагало відновити польську державу і ПЛК не потребувала дозволу Австрії на встановлення свого контролю над краєм. Листи комісії до уряду Г. Ламаша були спробою політиків показати світовій громадськості, що комісія мирним шляхом перейняла контроль над Галичиною і стала єдиним легітимним органом влади для цілої провінції. Відтак, усі спроби побудови української держави позиціонувалися як незаконні.

29 жовтня ПЛК оприлюднила своє звернення до всіх урядовців провінції. Комісія закликала працівників державних, крайових та гмінних установ не виконувати наказів чужих властей, які б суперечили польським національним інтересам¹⁴. Такий заклик був передвісником ліквідації австрійського намісництва, а для польських чиновників він

означав заборону підпорядковуватись Українській національній раді. Щоб підняти свій авторитет серед населення провінції, 28 жовтня ПЛК заборонила вивезення продуктів за межі Галичини¹⁵. У цей період населення провінції відчувало гостру нестачу продуктів харчування, які почали довозитися з Угорщини, тому ця постанова мала демагогічний характер і повинна була слугувати доказом турботи про населення провінції.

Як і передбачали польські галицькі політики, австрійська адміністрація жодним чином не протидіяла утворенню ПЛК. Тому комісія зробила наступний крок для утвердження своєї влади в провінції. 30 жовтня ПЛК затвердила відозву до польського населення із закликом добровільно вступати до лав польської армії¹⁶. Тоді ж комісія призначила Б. Рою, полковника австрійської армії, командувачем підрозділів у Галичині.

30 жовтня 1918 р. у Відні сталася подія, після якої польським політикам уже ніщо не заважало перейняти владу в краї у свої руки. У цей день Габсбургів було усунуто з трону та проголошено Австрійську республіку. Польські патріотичні сили під керівництвом Б. Рої перейшли до рішучих дій. У ніч з 30 на 31 жовтня вони роззброїли австрійський гарнізон у Кракові і опанували місто, а згодом – інші населенні пункти Західної Галичини.

Зміцнивши свою владу в західній частині провінції, члени ПЛК планували переїхати до Львова і звідти керувати Галичиною. Водночас, до Кракова дійшли чутки про наміри українців утворити власну державу в східній частині краю. Щоб дослідити ситуацію та підготувати ґрунт для переїзду ПЛК, 31 жовтня до Львова прибув В. Вітос. У цей день він зустрівся з представниками місцевої польської політичної еліти: президентом Львова Й. Нойманом, секретарем торговельно-промислової палати В. Стесловичем, директором поліції Рейландером. Ці польські достойники одноставно запевняли В. Вітоса у тому, що українці просто не здатні захопити владу в провінції і, відповідно, нема потреби робити якісь кроки, аби цьому запобігти¹⁷. Така позиція була наслідком польського стереотипу про українців, яких вважали неспроможними на активну державотворчу діяльність. Переважна частина польського суспільства Галичини вважала український національний рух не

більше, ніж австрійською інтригою проти Польщі. Розпад Австро-Угорщини, на думку багатьох польських політиків, мав призвести до згасання українських державотворчих аспірацій.

У своїх мемуарах голова ПЛК згадував, що австрійський намісник скаржився йому на непередбачувану ситуацію в провінції та наголошував на своєму дружньому ставленні до поляків¹⁸. У свою чергу В. Вітос домагався від намісника Галичини сприяння або хоча би нейтралітету в процесі передачі в руки ПЛК контролю над місцевою адміністрацією. Однак, цей факт не потрапив на сторінки спогадів голови ПЛК, оскільки суперечив пізнішим твердженням польських політиків про допомогу австрійської влади українцям 1 листопада 1918 р.

Переконавшись у «безпідставності» чуток про наміри українців захопити владу в Східній Галичині та заручившись нейтралітетом австрійського намісника, В. Вітос уночі 31 жовтня виїхав до Кракова. Проте політична ситуація у провінції блискавично змінилася: 1 листопада 1918 р. українські збройні підрозділи взяли під свій контроль Львів та майже всю східну частину краю. У столиці Галичини розпочалися сутички між поляками та українцями. За таких обставин ПЛК не поспішала надавати збройну допомогу своїм співвітчизникам, адже під її контролем перебувала обмежена кількість регулярних військових відділів. До того ж, назрівав польсько-чеський конфлікт у Цешинській Сілезії, і комісія була змушена тримати війська в цьому регіоні напоготові. З іншого боку, в самій ПЛК не було єдиного погляду на майбутню долю Східної Галичини. В. Вітос стверджував, що частина соціалістів була згідна віддати Львів українцям задля припинення протистояння. Тож військова допомога для польських сил у Східній Галичині вирушила з Кракова лише 20 листопада.

У ситуації, коли контроль над Львовом встановили українці, а Австро-Угорщина як держава припинила існування, польські політики були змушені пришвидшити формування остаточного складу ПЛК. 4 листопада 1918 р. було обрано Президію комісії у складі В. Вітоса (голови), Т. Тертія, Є. Морачевського, Ю. Птася: до неї не допустили жодного польського консерватора.

Структурно ПЛК була поділена на відділи. Адміністративний підрозділ очолив З. Лясоцький. До його компетенції належало: створен-

ня адміністрації, контроль за поліцією, видача закордонних паспортів, надання громадянства, підготовка виборів до установчого Сейму, видача концесій на утворення нових кінотеатрів, цензура преси, надання дозволів на діяльність громадських організацій і товариств¹⁹. Фактично Адміністративний відділ мав виконувати функції міністерства внутрішніх справ. Військовий відділ очолив В. Тетмаєр, сільського господарства – В. Длугош, юстиції – Ю. Птась, фінансовий – Шмідт, сполучення – Є. Морачевський, соціального захисту – М. Бобровський, гірництва – Г. Діаманд, промисловості і торгівлі – Зеленецький, освіти – І. Рихнік.

ПЛАК не визнала Регентську раду, оскільки члени комісії вважали варшавський уряд ендека Ю. Свежинського однобічним з політичної точки зору, а саму раду – надто консервативною. Варшавський уряд 3 листопада 1918 р. ліквідував Регентську раду та запропонував співпрацю соціалістам і людовцям. Проте ці починання не завершилися успішно, тому галицькі польські політики розглядали ПЛАК як протипагу варшавському уряду до моменту проведення виборів до Законодавчого сейму Польщі.

У цей час у Львові йшли запеклі бої між українськими та польськими військовими підрозділами. За цих умов, щоб забезпечити потреби польського населення, 1 листопада 1918 р. президія ради міста створила Польський національний комітет (ПНК). До його складу ввійшли Т. Ценський (голова), А. Скарбек, Е. Дубанович, Я. Ширек, Ю. Обірек, Й. Шталь та інші громадсько-політичні діячі. Офіційною причиною створення ПНК була заміна магістрату, який припинив свою діяльність внаслідок блокування ратуші українськими військами²⁰. ПНК звернувся до Української національної ради (УНР) з пропозицією провести переговори, на що остання погодилася. Водночас ПНК прийняв таємну ухвалу про допомогу військовій акції, яку розпочали польські підрозділи проти української влади²¹. Це рішення свідчило про те, що вже від початку свого існування члени ПНК категорично не сприйняли факту встановлення української державності на теренах Східної Галичини. Така позиція не сприяла порозумінню з українською стороною, хоча українці були згодні надати широку автономію польському населенню, а взамін вимагали від польських політичних кіл

визнання ЗУНР. У підсумку, через небажання поляків йти на поступки, переговори зайшли у глухий кут.

ПНК розташовувався в частині міста, яка контролювалася українськими військами, тому мав небагато можливостей для контактів з польськими загонами. У частині Львова, яку контролювали польські збройні сили, 7 листопада було організовано Громадянський комітет (ГК) VI дільниці Львова²². До нього увійшли представники ендеків, соціалістів, демократів. ГК опублікував відозву до населення Львова. У ній лунали заклики до збройного опору українській владі, яка зруйнувала плани поляків приєднати Галичину до складу Польської держави. Зокрема у ній ішлося: «Через напад українців, йде боротьба за утримання Львова для Польщі. Ми прагнули демократично вирішити всі непорозуміння між братніми народами. Проте українці обрали шлях насильства. Ми змушені підняти кинуту ними рукавичку та розпочати боротьбу за наше майбутнє»²³.

Таке твердження не відповідало дійсності. 1 листопада 1918 р. українські підрозділи, взявши владу у Львові та провінції під свій контроль, виразили волю українського населення та його політичних діячів побудувати на цих теренах власну державу. Українці прагнули мирним шляхом розв'язати конфлікт з польським населенням. Так, учасник цих подій, український політик М. Лозинський писав: «Однак спроба мирного вирішення конфлікту та уникнення збройного протистояння у столиці Галичини виявилася невдалою. Сторони не змогли домовитися про утворення міліції, складеної з представників різних національностей, та принципів міського самоврядування Львова»²⁴.

Отже, до середини листопада 1918 р. у Львові сформувалися зародки польської цивільної влади, однак цей процес відбувався в умовах польсько-українського збройного конфлікту.

Гостре політичне та військове протистояння між українцями та поляками розгорнулося в листопаді 1918 р. у м. Перемишль, на кордоні між західною та східною частинами Галичини. У цьому адміністративному центрі проживала приблизно однакова кількість українців, євреїв та поляків із незначною перевагою останніх. Водночас українське населення становило більшість у Перемишльському повіті – 54,7%²⁵.

З розпадом Австро-Угорщини українські та польські політичні сили розпочали боротьбу за владу в місті та околицях.

31 жовтня сотня поляків на чолі з генералом С. Пухальським (1867–1931) намагалися зайняти ключові точки Перемишля²⁶. Однак польські військовики не зуміли взяти під свій контроль усе місто. На заваді їм стали 9-й український полк із Журавиці під командуванням М. Федюшки та українці з навколишніх сіл. 1 листопада 1918 р. у Народному домі відбулися збори, на яких було обрано перемишльську Українську національну раду на чолі з Т. Кормошем (1861–1927). До її складу ввійшли 13 осіб. При Раді було створено низку комісій – військову, фінансову, санітарну.

1 листопада 1918 р. Регентська рада у Варшаві призначила С. Пухальського командувачем польських військ у Галичині та Сілезії, а В. Сікорського – шефом штабу. Коли ситуація в Перемишлі виявилася безнадійною, між обома сторонами розпочалися переговори. У результаті яких було створено польсько-українську комісію, до якої ввійшли: з українського боку – В. Загайкевич (1876–1949), директор Каси хворих І. Жолнір, директор гімназії А. Аліскевич, професор М. Демчук; з польського – професор гімназії Ф. Пшиемський та адвокати Л. Тарновський, Й. Мантель, В. Блажовський²⁷. Пізно ввечері того ж дня всі члени комісії підписали угоду про дотримання спокою та порядку в місті. Згідно з цим документом, планувалося здійснити такі кроки: «У майбутньому місто повинно мати автономію, яка би враховувала права національних меншин. У Перемишлі має функціонувати спільна міська міліція та пожежна служба, з командиром поляком і заступником українцем. Польські освітні товариства мають право на діяльність в українських селах і навпаки. Має бути забезпечена особиста свобода та громадянські права для представників усіх громад, заборонена будь-яка націоналістична агітація. Села мають бути роззброєні польсько-українською комісією, забезпечено вільне транспортування харчів до міста та регулярне залізничне сполучення, телеграфний та телефонний зв'язок»²⁸. Діяльність комісії була підтримана Єврейською національною радою.

Комісія не змогла залагодити національних протиріч. Кожна зі сторін виношувала плани повного захоплення влади. У ніч з 3 на

4 листопада 1918 р. українські військові частини роззброїли усі польські підрозділи в місті за винятком району Засяння. Відтак, польські політики надіслали Українській національній раді лист із рішучим протестом: «Польські члени комісії виконували всі умови договору, підписаного 1 листопада, та прагнули залагодити непорозуміння й сутички мирним шляхом. Тим часом українські збройні відділи в ніч з 3 на 4 листопада захопили східну частину міста до р. Сян, у результаті чого пролилася кров. 4 листопада польські члени комісії, підійшовши до магістрату, застали його зачиненим та обсадженим українськими жовнірами. Вимушені таким станом речей, ми урочисто складаємо протест і вважаємо, що ваші дії грубо порушили польсько-українську угоду від 1 листопада 1918 р.»²⁹

4 листопада 1918 р. польські політики виступили з відозвою до населення міста. У ній декларувалося створення Польської національної ради (ПНР) та роз'яснювалося мету її діяльності. Повний текст відозви виглядав так: «До населення м. Перемишля. Цієї ночі у нашому місті розгорнулися криваві бої. Під їхнім впливом усі польські партії створили спільну Польську національну раду. Ми глибоко схвилювані розливом крові. Щосили прагнемо припинити подальше зростання людських жертв та дотриматися договору, підписаного з Українською національною радою. Ніхто крім міжнародного мирного конгресу не має права визначати долю землі, на якій ми живемо. Закликаємо все населення допомогти нам. Ми повинні припинити національну боротьбу в місті, щоб урятувати його від голоду»³⁰. До складу новоствореної ПНР увійшли 53 делегати, які сформували виконавчий відділ на чолі з Ф. Пшиємським.

11 листопада 1918 р. під Перемишль було стягнуто значні польські військові сили, які після важких кількогадинних боїв зайняли місто. Польська військова влада інтернувала близько 1 тис. українців, а на євреїв наклала контрибуцію в розмірі 3 млн. корон. ПНР з ентузіазмом сприйняла прихід польських військ. 11 листопада 1918 р. вона видала відозву до всіх мешканців міста. У ній ішлося про те, що «буде гарантовано безпеку мешканцям усіх національностей та створено нову міську раду, підтриману всіма соціальними прошарками. Кожне порушення громадської безпеки та права буде суворо покарано. Кожен, хто не є військовиком та міліціонером, повинен негайно здати зброю»³¹.

Однак незабаром у відносинах між ПНР та військовим командуванням почали з'являтися протиріччя. Польські перемишльські політики були невдоволені повільним, на їхню думку, налагодженням військової допомоги для Львова, що, в свою чергу, робило непевним становище їхнього повіту. Під впливом ПНР польська жіноча організація міста надіслала військовому керівництву таку декларацію: «Становище Львова є безнадійним. Ганьба суспільству, яке не хоче надати допомоги співвітчизникам, що гинуть. Для оборони Львова вистачило б і 500 бійців. Але Краків та західні міста сплять. Тому Перемишль мусить надати допомогу. Ми, польські жінки, вимагаємо негайно відправити допомогу для Львова»³².

Іншою причиною для конфліктів були дії польських жовнірів щодо цивільного населення. Вояки грабували перехожих, забираючи гроші, цінні речі, одяг, харчі. ПНР прагнула протидіяти таким ексцесам, інформуючи військове командування про негідну поведінку у війську. Наведемо для прикладу деякі протести до окружного військового командування: «Сьогодні ми отримали інформацію про те, що польські жовніри реквізують у селян харчі, які ті везли на продаж до міста. Вимагаємо суворо покарати винуватців та не допустити до таких дій у майбутньому»; «просимо з'ясувати, чому на вул. Сяноцькій солдат без жодних причин забрав у перехожого 550 корон, годинник та капелюх».

Польське військове керівництво не зробило жодних кроків, щоб налагодити дисципліну. Більше того, воно направило до ПНР лист-відповідь такого змісту: «Військові відділи у повіті потерпають від нестачі одягу та продуктів харчування. Тоді як міські та сільські жителі мають значні запаси, які здебільшого опинилися у їхніх руках нелегально. Ми просимо, щоб національна рада оприлюднила цей лист населенню повіту»³³.

Відносини між ПНР та ПЛК також були складними. Рішення та дії перемишльських політиків викликали незадоволення у Кракові. У ПНР значний вплив мали соціалісти, особливо Г. Ліberman. Під їхнім тиском рада постановила перебрати під свій контроль міську філію Австро-Угорського банку. У відповідь ПЛК визнала недоторканим усе рухоме та нерухоме майно цієї фінансової інституції. Щоб припи-

нити самочинні дії ПНР, ПЛК 16 листопада 1918 р. звернулася до неї з листом такого змісту: «Згідно з договором між Австро-Угорським банком у Відні та ПЛК, остання визнає недоторканність його рухомого та нерухомого майна на терені Галичини та Сілезії. Тому ми наполегливо вимагаємо повернути ключі директору філії в Перемишлі та не перешкоджати його роботі»³⁴.

Задля посилення своєї влади в повіті та зменшенні впливу ПНР, ПЛК 21 листопада 1918 р. ухвалила рішення створити повітову перемишльську ліквідаційну комісію та запровадити посаду повітового комісара. Згідно із задумами краківських політиків, на ці інституції мало бути покладено функцію контролю та гарантування громадської безпеки в повіті. Надалі у відносинах між ПНР та ПЛК зберігалася напруга та недовіра. Дійшло до того, що в листі до ПНР від 3 грудня 1918 р. ПЛК погрозувала застосувати військову силу проти своїх перемишльських колег, через невиконання з їхнього боку постанови про створення єдиного бюро закупівлі шкіряної сировини. У листі до ПНР нагадувалося про їхні обов'язки: «ПНР повинна визнати, що лише бюро для закупівлі шкіри має легальне право купувати та продавати шкіряну сировину на території повіту. Більше того, ПНР не має жодних юридичних підстав критикувати рішення ПЛК, оскільки остання є єдиним легальним органом державної влади на території Галичини до скликання Уставодавчого Сейму. Хочемо нагадати вам, що саме ПЛК створила польські військові підрозділи, які визволили Перемишль і на даний час у руках ПЛК достатньо сили, щоб вас покарати»³⁵. Конфлікти між ПЛК та ПНР припинилися в лютому 1919 р., коли остання склала свої повноваження.

Перед ПНР, з моменту її створення, гостро постало питання забезпечення міста харчами, що значним чином було зумовлене польсько-українською війною. Насамперед ПНР видала постанову про створення на теренах повіту польових судів задля боротьби зі спекуляцією на ринку: «Щоб нормалізувати господарське життя і покінчити зі спекуляцією, ПНР запроваджує в повіті польові суди, які називатимуться народними. До складу суду обов'язково має входити представник від робітників. Рішення суду ухвалюється одностайно і не підлягає оскарженню»³⁶. Проте нестачу харчів у місті ліквідувати

не вдалося, тому 8 лютого 1919 р. ПНР цілковито заборонила вивіз сільськогосподарських товарів з повіту. У разі виявлення таких спроб міська міліція мала конфіскувати харчі.

Важливим досягненням ПНР було формування нової більш демократичної міської ради. 25 листопада 1918 р. під впливом ПНР було цілковито поновлено міську раду Перемишля. Її склад збільшився до 50 осіб, серед яких переважали робітники та інтелігенція.

8 лютого 1919 р. урядова комісія видала рескрипт, згідно з яким ліквідовувалася ПНР м. Перемишля. 15 лютого того ж року її повноваження і майно було передано в розпорядження повітового старства.

Упродовж другої декади листопада 1918 р. у Перемишлі було сформовано військову групу під керівництвом М. Карашевича-Токажевського для допомоги полякам у Львові. 20 листопада 1918 р. ця група прибула до міста. Завдяки її діям, 22 листопада поляки зуміли витіснити українські військові підрозділи зі Львова.

Після 22 листопада 1918 р. перед польськими політичними колами Львова постало завдання сформувати тимчасові органи влади. У цьому процесі першість належала політикам, які входили до ПНК. 23 листопада 1918 р. відбулося його засідання, на якому було проголошено створення Тимчасового урядового комітету (ТУК), який мав виконувати функцію тимчасового регіонального уряду. Його завданням було «забезпечення спокою, майна і життя тисяч людей та розподіл продуктів харчування»³⁷. Формування цього органу влади відбулося поспіхом та без консультацій з ПЛК. Сучасний польський дослідник Л. Мрочка трактує це як недовіру львівських політиків до своїх колег із Кракова³⁸. На думку вченого, ще однією важливою причиною утворення ТУК було прагнення партій декларувати політичну волю польської спільноти у Східній Галичині. Крім цього, наявність польської владної інституції в провінції на майбутній міжнародній конференції могла бути додатковим аргументом на користь приєднання цих територій до Польщі. Не останню роль у формуванні ТУК відіграли політичні амбіції львівської еліти. Формуючи другий після ПЛК орган влади у провінції, політичні кола Східної Галичини свідомо створювали двовладдя у краї, тим самим змушуючи ПЛК розпочати переговори про об'єднання. У такому разі львівські політики мали б своїх представників у спільному органі влади.

Принцип порозуміння усіх політичних сил мав лягти в основу новоствореного ТУК³⁹. Так, до його складу увійшло шість соціалістів, п'ять національних демократів, три представники народного об'єднання, один людовець, один демократ, один представник незалежної ліги, один представник львівських міщан⁴⁰. Однак і цей склад не задовольнив усі політичні групи краю. 6 грудня львівські людовці оприлюднили декларацію про те, що вони не відповідають за діяльність ТУК. Своє незадоволення вони виявили такими словами: «Під час створення ТУК ніхто з її членів не консультувався з ПЛК. Крім того, комітет був утворений згідно з партійною квотою, яка не відображає реального впливу партій у суспільстві. Тому людовці не беруть відповідальності за діяльність ТУК. Ми вимагаємо змінити склад комісії»⁴¹. Причиною такої декларації могла бути вказівка від керівництва партії з Кракова (людовця В. Вітоса), яке хотіло послабити позицію ТУК на переговорах про їхнє об'єднання.

23 листопада 1918 р. було обрано президію ТУК, яка складалася з 4-х членів: Е. Адама, Е. Дубановича, А. Гауснера, В. Стесловича⁴². Кожен з них потижнево, згідно алфавітного порядку, керував президією. ТУК складався з 12-ти комісій, які мали виконувати функції міністерств. Проте польська влада у Східній Галичині поширювала свою компетенцію лише на місто Львів (решта території перебувала під контролем ЗУНР, а декілька комісій не могли виконувати покладені на них обов'язки – сільського господарства, гірництва, відбудови краю, залізниці). Тому створення 12-ти міністерств у структурі ТУК мало політичний характер. Це мало підкреслити статус ТУК як регіонального уряду і, тим самим, посилити його позиції на переговорах з ПЛК.

З утворенням ТУК перед його членами постала низка важливих завдань. Насамперед потрібно було налагодити переговори з українською стороною, за що був відповідальний голова комісії з адміністративних справ А. Скарбек. Спершу він прагнув налагодити контакт з українськими політиками, які залишилися у Львові. 30 листопада 1918 р. А. Скарбек написав листа членові УНР Л. Ганкевичу, в якому висловив прагнення польської сторони до мирного розв'язання конфлікту. У листі значилося: «Поляки прагнуть припинення братовбивчої війни і встановлення миру та спокою в краї. Для цього пот-

рібно сісти за стіл переговорів. Проте через бойові дії нам важко встановити контакт з українським керівництвом. Тому ми звертаємося до вас (Л. Ганкевича. – В. К.) як члена УНР з пропозицією розпочати переговори»⁴³. Л. Ганкевич відмовився від пропозиції, мотивуючи це відсутністю повноважень на такі переговори.

Тоді, 11 грудня, на засіданні ТУК А. Скарбек запропонував делегувати до уряду ЗУНР двох польських представників з пропозиціями розпочати мирні переговори⁴⁴. Проте в обговорення цієї пропозиції втрутився Т. Розвадовський. Він категорично заборонив будь-які контакти з українською стороною. Унаслідок цього, членам ТУК не залишалося нічого іншого, як покласти відповідальність за зрив переговорів на українську сторону. 14 грудня в «Львівській Газеті» з'явилася стаття, в якій українське керівництво було звинувачене у небажанні залагодити конфлікт мирним шляхом. У ній зокрема писалося: «1 грудня А. Скарбек направив до УНР лист, в якому було запропоновано розпочати мирні переговори. Проте він одержав відмову. На подальші прохання про мир українці не відповіли»⁴⁵.

Насправді українські політики прагнули досягнути компромісу з поляками. Так, досліджуючи це питання, львівський історик О. Павлишин встановив, що українська влада протягом листопада 1918 р. провела низку консультацій з представниками польського населення Тернополя, Станіславова, Самбора⁴⁶. На цих переговорах було досягнуто порозуміння щодо взаємодії у сфері місцевого самоврядування та харчового забезпечення.

Протягом переговорного процесу польські представники категорично відмовилися визнавати легітимність ЗУНР, що завело перемовини в глухий кут. Після цієї невдачі польські політики спробували вдатися до тиску на українську владу. 1 січня 1918 р. ТУК оприлюднила у львівській пресі ультиматум до уряду ЗУНР. У ньому містилися погрози застосувати каральні дії проти українського цивільного населення. Українській владі закидали протиправне інтернування поляків та негуманітарне поводження з військовополоненими. У тексті ультиматуму говорилося: «Ми дотримуємося позиції залагодження накинutoї нам братовбивчої війни з русинами. ТУК разом із Головним командуванням польських військ поводитися якнайкраще з українським мирним на-

селенням. По інший бік фронту ми бачимо протилежні дії української влади. Інтерновано декілька тисяч поляків. Їх розмістили в нелюдських умовах у таборах Тернополя, Стрия, Самбора, Коломиї, Станіславова. Серед них ширяться інфекційні хвороби (тиф, червінка)⁴⁷.

Проте ситуація була дещо інакшою. Українська влада інтернувала багатьох чиновників, учителів, залізничників – поляків за національністю – після того, як вони відмовилися скласти присягу на вірність ЗУНР. Відтак, факт появи польського ультиматуму можна пояснити очікуваним приїздом до Львова військових місій країн Антанти. Своєю заявою польські політичні кола прагнули виправдати перед світовою громадськістю існування таборів для українців на теренах Західної Галичини та скомпрометувати українську сторону напередодні мирних переговорів.

Першою до Львова прибула англійська військова місія на чолі з полковником Г. Вейдом. Вона поставила завдання досягнути перемир'я між сторонами конфлікту. Щоб узгодити спільну позицію польської військової та цивільної влади щодо цього питання, 19 січня 1919 р. було проведено нараду членів ТУК, представників Генерального штабу з Варшави (полковник Ю. Рибак) та місцевого військового командування (Т. Розвадовський). На ній Ю. Рибак, аналізуючи ситуацію на фронті, наголошував: «Генеральний штаб вважає за доцільне укласти з українцями перемир'я. Надалі утримувати Східну Галичину в наших руках неможливо. Тому Генеральний штаб вимушений піти на такий крок з воєнних, а не політичних причин»⁴⁸. Проте такий розвиток подій міг викликати негативну реакцію львівської польської молоді, яка була налаштована проти будь-яких домовленостей з українцями. Тому полковник Ю. Рибак на засіданні 19 січня 1919 р. звернувся до ТУК з проханням вплинути на львів'ян і запобігти самовільним воєнним операціям. Він говорив: «Ми хотіли, щоб ТУК вплинув на львівську молодь. Львівські політики повинні зробити все, щоб запобігти початку нових боїв з українцями. В теперішній ситуації це було б для нас катастрофою»⁴⁹.

Вирішення територіальних суперечностей під час підписання перемир'я Генеральний штаб бачив у поступках на користь української сторони. Оптимальним, на думку військовиків, було утримати в польських руках Львів та найближчі околиці (15 км. навколо міста). З

таким варіантом не погоджувалася значна частина членів ТУК. Вони не підтримували навіть ідею переговорів з українцями. Так, А. Глазевський (голова відділу публічних робіт ТУК) під час дискусій з польськими військовими твердив: «З українцями не можна йти на жодні переговори, доки їх добре не поб'єш»⁵⁰. Його позиція була свідченням того, що значна частина польських політиків вважала Східну Галичину невід'ємною частиною відновленої Польщі та не бажала йти на компроміс з українськими політичними колами.

Проте серед поляків були представники і більш поміркованих поглядів. А. Скарбек (голова адміністративного відділу ТУК) виступив з підтримкою ідеї перемир'я, наголошуючи на політичній та военній доцільності такого кроку. Він, зокрема, говорив: «Треба виторгувати якнайбільше. Наше становище катастрофічне, але й українське – не найкраще. Ми повинні твердо стояти на своїх умовах. Слід показати все панові Вейду в потрібному нам світлі. Тобто довести йому (Г. Вейду), що чим більше території Галичини залишиться в складі Польщі, тим більші шанси боротьби з більшовизмом. Вихідний пункт лінії між нашими сторонами – річка Стир-Бут. Друга лінія можливого кордону – р. Гнила Липа»⁵¹.

Той ж думки дотримувався й керівник польських військових підрозділів у Східній Галичині Т. Розвадовський. Обговорюючи з членами ТУК перспективи розвитку стосунків з українською владою, він казав: «Я маю відчуття того, що Варшава покинула нас напризволяще. У таких обставинах нам залишається сподіватися лише на власні сили, яких на цей момент недостатньо. За 4 тижні наша ситуація покращиться. Дійдуть зброя, боеприпаси, люди. Тому необхідно піти на тимчасове перемир'я з українцями»⁵².

Незабаром потреба в переговорах з українцями відпала. Польські військові підрозділи внаслідок наступу груп генералів В. Сікорського та С. Зелінського на Любінь Великий (на південь від Львова) зуміли відвернути загрозу втратити столицю провінції.

Успішнішими були польсько-українські переговори щодо взаємного ставлення до полонених та інтернованих. Перші консультації з цього питання відбулися в грудні 1918 р.; наступна серія переговорів проходила у Львові з 21 січня по 2 лютого 1919 р. Польську сторону

представляли члени ТУК – В. Стеслович, А. Скарбек, А. Гауснер, А. Глазевський. Уряд ЗУНР делегував на переговори Л. Ганкевича, В. Охримовича, С. Томашівського. У результаті тривалих дебатів 2 лютого 1919 р. було підписано угоду щодо поводження з пораненими, інтернованими та полоненими. Сторони домовилися дотримуватись норм Гаазької та Женевської мирних угод щодо ставлення до противника на полі бою. За виконанням цього пункту мали стежити спеціальні комісії з обох боків. До компетенції цих комісій належала інспекція лікарень і таборів, де перебували військовополонені та інтерновані⁵³.

Унаслідок цих домовленостей у другій половині лютого 1919 р. українські представниці Червоного Хреста відвідали табори у Кракові, Домб'ю, Вадовіцах. Відтак, вони запропонували польським властям здійснити обмін важкохворими та полоненими, старшими від 60 років⁵⁴. На волю випустили українських діячів К. Студицького, В. Яворського, сестер Кульчицьких.

Угода від 2 лютого 1919 р. докладно фіксувала обов'язки зобов'язання щодо поводження з полоненими та інтернованими. Перший пункт цього документу детально регламентував умови проживання полонених. Так, офіцерів та бійців в таборах повинні були утримувати окремо. Солдати мали забезпечуватися одягом і взуттям, а офіцери отримувати платню. Від хорунжого до капітана – 500 корон. Вищим офіцерам – 800 корон. Солдати, згідно з договором, мали перебувати на повному утриманні. Крім цього, їхня платня мала становити 5 корон на день⁵⁵.

Окремий пункт угоди від 2 лютого 1919 р. стосувався поводження з інтернованим населенням. У ньому було задекларовано: «Інтернування має бути обмеженим до виняткових випадків. Тобто, коли існує небезпека дій на шкоду армії. Інтерновані мають бути розміщені в пристосованих приміщеннях. Їхній раціон має відповідати військовому пайку. До того ж слід встановити для них щоденну платню в розмірі 5 корон»⁵⁶.

Підписання угоди від 2 лютого 1919 р. стало гуманітарним та політичним успіхом обох сторін. Не можна говорити про її цілковите виконання у зв'язку з економічними труднощами, спричиненими війною, але завдяки цим домовленостям дещо покращились умови життя тисяч полонених та інтернованих.

Наступним завданням ТУК було відновлення діяльності крайової та автономної адміністрації східної частини провінції. У цій роботі комітет не встановлював нових принципів функціонування, а перебрав на себе функції австрійського намісника краю. 25 листопада 1918 р. відбулася спільна нарада чиновників намісництва та членів ТУК, на якій було прийнято рішення про відновлення діяльності місцевої адміністрації⁵⁷. При цьому обов'язковим було складання присяги на вірність ТУК.

Іншим важливим кроком ТУК стало усунення безладу в правовій сфері провінції. З цією метою ТУК 27 листопада 1918 р. видав постанову про продовження дії австрійських законів на території краю аж до прийняття нових законів майбутнім польським Сеймом⁵⁸. Відновилися діяльність судової влади, а 2 грудня 1918 р. постановою ТУК було дозволено роботу судів усіх інстанцій.

Протягом осені-зими 1918 р. на території Галичини виникли локальні органи польської цивільної влади – Польська рада Цешинського князівства, Перемишльська національна рада, Польська ліквідаційна комісія, Тимчасовий урядовий комітет. Основним завданням, яке поставили перед собою ці інституції, було забезпечити інтеграцію підконтрольних їм теренів до складу відновленої Польщі та налагодити діяльність нового польського адміністративного апарату. Важливою проблемою, що постала на той момент перед польською місцевою владою, були польсько-український у Східній Галичині та польсько-чехословацький на терені Цешина збройні конфлікти. Саме польські політики на місцях в умовах відсутності загальнопольських органів влади були змушені керувати формуванням польських військових відділів та вести переговори з українською та чеською сторонами. Однак відносини між місцевими польськими органами влади не були гармонійними через конфлікти за розподіл повноважень.

ПРИМІТКИ:

¹ Jabłoński H. *Narodziny drugiej Rzeczy Pospolitej (1918-1919)*. – Warszawa, 1962 – S. 131.

² Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст. Проблеми польсько-українських стосунків. – Львів, 2000 – С. 10.

³ Mroczka L. Spór o Galicję Wshodnią 1914-1923. – Krakow, 1998 – S. 63.
(Тут і далі переклад з польської мій – В. К.).

⁴ Макарчук С. Українська Республіка галичан. Нариси про ЗУНР. – Львів, 1997 – С. 41.

⁵ Skaradziński B. Polskie lata 1918-1920. – Warszawa, 1993 – Т. 1. – S. 99.

⁶ Jabłoński H. Narodziny drugiej Rzeczy Pospolitej (1918-1919). – S. 153.

⁷ Witos W. Moje wspomnienia. – Paryż, 1964. – Т. 2. – S. 6.

⁸ Ibidem.

⁹ Głębiński S. Wspomnienia polityczne. – PLACET, 2007 – S. 396.

¹⁰ Ibidem. – S. 395.

¹¹ Głębiński S. Wspomnienia polityczne. – S. 395.

¹² ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 211, оп. 1, спр. 4, арк. 1.

¹³ Там само.

¹⁴ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 211, оп. 1, спр. 9, арк. 3.

¹⁵ Там само. – Спр. 5, арк. 1.

¹⁶ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 211, оп. 1, спр. 5, арк. 1.

¹⁷ Witos W. Moje wspomnienia. – Т. 2. – S. 10.

¹⁸ Witos W. Moje wspomnienia. – Т. 2. – S. 10.

¹⁹ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 211, оп. 1, спр. 1, арк. 1.

²⁰ Mroczka L. Spór o Galicję Wshodnią 1914-1923. – Kraków, 1998. – S. 114.

²¹ Кузьма О. Листопадіві дні 1918 р. – Львів, 1931. – С. 95.

²² Krysiak F. Z dni grozy we Lwówie. – Rzeszów, 2003. – S. 37.

²³ ДАЛО. – Ф. 257. – Оп. 2. – Спр. 523. – Арк. 20.

²⁴ Лозинський М. Галичина в рр. 1918-1920. – Відень, 1922. – С. 51-55.

²⁵ Krzyżanowski A. Kumaniecki K. Statystyka Polski. – Kraków, 1915. – Tab. 30.

²⁶ Литвин М. Українсько-польська війна 1918-1919 рр. – Львів, 1998 – С. 46.

²⁷ Литвин М. Українсько-польська війна 1918-1919 рр. – С. 47.

²⁸ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 583, оп. 1, спр. 4, арк. 1.

²⁹ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 583, оп. 1, спр. 4, арк. 3.

³⁰ Там само. – Спр. 3, арк. 1.

³¹ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 583, оп. 1, спр. 3, арк. 7.

³² Там само. – Арк. 8.

³³ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 583, оп. 1, спр. 4, арк. 18.

³⁴ Там само. – Арк. 1.

³⁵ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 583, оп. 1, спр. 6, арк. 12.

³⁶ Там само. – Арк. 2.

³⁷ Pobudka. – Lwów. – 1918. – 24 listopada.

³⁸ Mroczka L. Spór o Galicję Wshodnią 1914-1923. – S. 131.

³⁹ Pobudka. – Lwów. – 1918. – 24 listopada.

⁴⁰ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 213, оп. 1, спр. 5, арк. 1.

⁴¹ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 213, оп. 1, спр. 5, арк. 1–6.

⁴² Pobudka. – Lwów. – 1918. – 24 listopada.

⁴³ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 213, оп. 1, спр. 32, арк. 1.

⁴⁴ Там само. – Спр. 32. – Арк. 43.

⁴⁵ Gazeta Lwowska. – Lwów. – 1918. – 14 grudnia.

⁴⁶ Павлишин О. Українсько-польські переговори з гуманітарних питань під час військового конфлікту (кінець 1918 р. – перша половина 1919 р.)//Dzieje militarne Polski i jej sąsiadow od XVI do XX wieku. – Toruń, 2005. – S. 168-169.

⁴⁷ Gazeta Lwowska. – Lwów. – 1919. – 1 stycznia.

⁴⁸ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 212, оп. 1, спр. 51, арк. 15.

⁴⁹ Там само. – Арк. 16.

⁵⁰ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 212, оп. 1, спр. 51, арк. 17.

⁵¹ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 212, оп. 1, спр. 51, арк. 18.

⁵² Там само. – Арк. 17.

⁵³ Gazeta Lwowska. – Lwów. – 1919. – 4 lutego.

⁵⁴ Gazeta Lwowska. – Lwów. – 1919. – 13 lutego.

⁵⁵ Ibidem. – 4 lutego.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Pobudka. – Lwów. – 1918. – 26 listopada.

⁵⁸ ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 213, оп. 1, спр. 12, арк. 12.